

**ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА; ПОРІВНЯЛЬНЕ
ПРАВознавство; ІСТОРІЯ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ**

УДК 343.9:[343.37+343.55](477)«1953» DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.01>

Олександр Назарович Ярмиш,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України,
Державний науково-дослідний інститут МВС України (м. Харків);*

 <https://orcid.org/0000-0002-4811-4520>;

Володимир Анатолійович Греченко,

*доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін;*

 <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com

**ВИКОРИСТАННЯ МВС УРСР АГЕНТУРИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ
НАД АКАДЕМІЧНОЮ ІСТОРИЧНОЮ НАУКОЮ
В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (1953 Р.)**

Розкрито один із методів роботи органів державної безпеки УРСР, які входили тоді до складу об'єднаного Міністерства внутрішніх справ з науковою інтелігенцією, а саме з працівниками Інституту історії АН УРСР. Через свого агента, який працював у цій структурі, працівники державної безпеки намагалися вплинути на кадровий склад Інституту та основні напрями його наукової діяльності. У донесенні агента надано негативну характеристику стану роботи над основними дослідженнями вчених Інституту і таку ж негативну характеристику провідних учених і керівників Інституту.

Ключові слова: Україна, 1953 рік, Міністерство внутрішніх справ, історія України, агент.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

У дослідженні виділено кілька основних аспектів: агентурна робота органів державної безпеки серед наукової інтелігенції та стан і розвиток історичної науки в республіці в один з переломних моментів її історії, адже саме в середині 1953 р. вирішувалося питання про головні напрями подальшого політичного, ідеологічного та соціального

розвитку держави. Всі ці проблеми є актуальними з політичної, організаційної та наукової точок зору.

Стан дослідження проблеми

Деякі загальні аспекти діяльності органів МВС висвітлювалися у статті одного з авторів наукової розвідки [1]. Стан історичної науки в Україні в розглядуваний період досліджено у монографіях В. Яремчука [2] та О. Яся [3], у статті І. Колісника [4]. Цікаві фактичні дані містяться у збірнику документів «У лещатах тоталітаризму» [5] та в щоденнику Ф. Шевченка [6].

Мета і завдання дослідження

Метою статті є розкриття сутності роботи агентури органів державної безпеки з науковою інтелігенцією, зокрема представниками Інституту історії Академії наук УРСР. *Мета* конкретизується в таких завданнях:

- показати оцінку стану розробки наукових проблем у галузі історичної науки з боку органів державної безпеки в середині 1953 р.;
- розкрити політичні та ідеологічні характеристики провідних учених цієї установи з точки зору працівників МВС УРСР та їхньої агентури.

Наукова новизна дослідження

Уперше висвітлено сутність, форми і методи роботи агентури органу державної безпеки МВС УРСР у середовищі наукової інтелігенції (групі провідних істориків республіки) в 1953 р. У науковий обіг уведено новий важливий історичний документ із Галузевого державного архіву Служби безпеки України, який раніше ніким не публікувався. Доповнено біографічні матеріали щодо низки провідних істориків України, які працювали в цей час – О. К. Касименка, Ф. П. Шевченка та деяких інших.

Виклад основного матеріалу

Холодний травень 1953 р. Саме так, тому що 10 травня 1953 р. температура повітря в Києві склала всього 3,4 градуса тепла – найнижчий показник у цей день за всі роки спостережень. 2 місяці як поховали «вождя народів» і «корифея всіх наук» Йосипа Сталіна. У політичній та ідеологічній сферах певна невизначеність і пауза: як-то буде далі? Хоча на вулиці вже пізня весна, благодатний вітер відлиги ще не відчувається. Хтось сподівається, що буде, як і раніше, і продовжує працювати буквально «у душі сталінізму». Ще в цей час Костянтин Сімонов писав у «Правді»:

«Нет слов таких, чтоб ими передать
Всю нестерпимость боли и печали,
Нет слов таких, чтоб ими рассказать,
Как мы скорбим по Вас, товарищ Сталин!» [7].

Водночас в Україну прибув новий міністр внутрішніх справ П. Мешик, який розмовляв українською і заявляв шокованим членам парткому МВС: «Слухати “Голос Америки” та “Бі-Бі-Сі” – аж ніяк не кримінал, я і сам їх слухаю». Або: «Із задоволенням вивчаю “Історію України” Грушевського» [8, с. 34]. Нагадаємо, що 15 березня 1953 р. було здійснено об’єднання МДБ та МВС, у назві нового міністерства залишилося лише МВС¹.

В архіві Служби безпеки України нам вдалося знайти цікавий документ, який висвітлює розуміння службою держбезпеки стану історичної науки в республіці на підставі агентурного донесення із середовища працівників Інституту історії АН УРСР. Це донесення датоване 14 травня 1953 р. Джерелом є агент із псевдонімом «Чернов». Узагальнив цей матеріал старший уповноважений 5 відділу 4 управління МВС УРСР майор Романов, назвавши це «Про деякі причини зривів на ідеологічному фронті в УРСР»².

У цьому документі відмічалось, що за післявоєнні роки у СРСР досягнуті значні успіхи в розвитку науки. Однак у вищих гуманітарних установах, насамперед в Академії наук УРСР, мають місце різке відставання від загального успішного розвитку радянського будівництва, серйозні прориви в роботі, нетерпимі суттєві прорахунки і помилки, що істотно порушують інтереси радянської держави. Нагадаємо, що 2 березня 1953 р. Рада Міністрів УРСР ухвалила постанову про перейменування Інституту історії України в Інститут історії Академії наук УРСР³, і ця зміна назви означала прибирання акценту на дослідженні проблем історії України. Як говорила колись Катерина II про гетьманів, «щоб навіть сама назва їх зникла». Тут було щось подібне, тільки стосувалося воно назви «Історія України».

У 1953 р. у 8 відділеннях суспільних наук Академії наук (у тому числі історії та археології) працювали 8 докторів наук, 126 кандидатів наук, а всього 283 наукові співробітники. Це була єдина наукова організація, де концентрувалося стільки наукових працівників. Бюджет цієї організації складав 19 729 000 рублів на рік⁴.

Агент і його начальник у МВС різко критикували діяльність академічних установ. У вказаному документі підкреслювалося, що за

¹ О преобразовании министерств СССР : Закон СССР от 15.03.1953 // Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. – июль 1956 г. / под ред. Ю. И. Манделштама. М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1956. С. 78–80.

² Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 16. Спр. 886. Арк. 84–101.

³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 2. Оп. 8. Спр. 7730. Арк. 2.

⁴ ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 886. Арк. 85.

останні 8 років (1945–1952 рр.) друкована та наукова продукція цих установ була дуже незначною. Частина зданих до друку і навіть надрукованих праць, на думку конфідента, виявилася браком: «Науковий, ідейно-теоретичний рівень багатьох робіт виявився низьким. Низка праць, що мають істотне значення (“Історія УРСР”, “Історія української літератури”, “Історія суспільної думки в Україні”), над якими інститути працюють вже багато років і вже були надруковані макети, так і не побачили світ. Керівництво більшості інститутів не відповідає сучасним вимогам (крім Інституту економіки, частково Інституту мовознавства), не має необхідних політичних та ділових якостей, що забезпечують хоча б мінімальну задовільну роботу увірених ним установ». Далі він зазначав, що в інститутах є чимало кваліфікованих наукових співробітників, але завдяки поганому керівництву всі інститути забруднені на 20–40 % бездарними працівниками, нездатними до серйозної творчої роботи. Вони заважають поповненню інститутів здібними молодими працівниками, яких є чимало поза стінами Академії наук. Становище в Академії наук УРСР ще гірше, ніж в Академії наук СРСР. Донощик запитав: «Як можуть ці лідарі та неучі упродовж кількох років “процвітати” в інститутах, не потрапляючи в розряд тих, хто зриває плани і не піддається критиці?»¹. Як бачимо, тут є зверхне та зневажливе ставлення агента до своїх колег. Він давав таку відповідь на своє ж питання: «Ім допомагає обман – окоманіювання. У плани робіт включаються роботи, вже виконані раніше, але у них змінюється назва. Або включаються роботи, які можуть бути виконані за 3–4 місяці, а плануються за рік. Коли виявляється невиконання планів, плани переглядаються, завдання даються легші. Чимало наукових робіт, виконаних за кількістю сторінок, є неякісними за змістом. Для таких робіт спеціально підбираються лояльні рецензенти, щоб в рецензіях не виявилася їхня наукова нікчемність. Автори таких робіт безсоромно списують та крадуть десятки сторінок з чужих робіт. Звідси – поширення плагіату. Таких робіт близько третини. При обговоренні звітів на вчених радах інститутів за 1952 р. виявилось, що більша частина виконаних робіт ніким не читалася і не має рецензій». Із деякими твердженнями можна частково погодитися, адже описане явище певною мірою і зараз є в науковому середовищі. У документі наголошувалося, що керівництво Інституту отримує досить високі зарплати, що повинно було б забезпечувати їх якісну роботу. Завідувачі відділеннями Інституту отримували тоді 4,5 тис. рублів на місяць, зокрема 2 тис. руб. за керівництво відділом, заступник директора – 4,8 тис. руб., а директор –

¹ Там само. Арк. 86.

6 тис. руб.¹ Відмітимо, що середня зарплата у СРСР у 1953 р. складала 684 руб.²

Конфідент уважав, що злісними окомозамілювачами є самі члени дирекції. Він зазначав, що О. К. Касименко – директор Інституту історії – за 6 років директорства (1947–1953 рр.) не написав жодної наукової роботи, хоча в планах його роботи вказувалася низка тем. До речі, у 2007 р. про нього вийшла книга, де вказується, що він був патріотом України та чудовою людиною [9]. У 1955 р. О. К. Касименко захистив докторську дисертацію «Російсько-українські взаємовідносини 1648 – початку 1651 рр.», але згодом «Комуніст України» опублікував (1956 р.) критичну рецензію на монографію О. К. Касименка з цієї теми, звинувативши автора в ідеалізації Б. Хмельницького, і в результаті докторський ступінь йому було присуджено лише через 4 роки, у 1959 р. Доречно згадати, що ця книга була перевидана у 2019 р. [10].

Далі агент дає характеристику іншим провідним співробітникам Інституту, і вона фактично щодо всіх негативна: М. Н. Лещенко – заступник директора Інституту історії – за 3 роки не написав жодної наукової роботи, включаючи в план популярні брошури та компілятивні роботи. Займається сторонніми підробітками. А. М. Славін – археолог, зам. директора Інституту, член-кореспондент, за 8 років написав одну брошуру, розділ для 1-го тому, 2–3 популярні статейки. Жодної серйозної роботи ним не написано. В. А. Дядиченко – зав. відділом, написав 2 розділи в курс «Історія України» в 5 друкованих аркушів та декілька статейок. Жодної серйозної роботи ним не написано. А в планах рахувалося кілька серйозних тем. Зате вперто (?) сумісничав в університеті. П. К. Стоян за 3 роки написав важливу за темою роботу, але халтурно виконану («Спільна боротьба російського та українського народів за зміцнення радянської влади в Україні»). Коли її запропонували редагувати М. І. Супрунченку, він категорично відмовився, заявивши, що її слід писати заново, що це малограмотна хаотична компіляція. А між тим, ця робота у звітах 1950, 1951 рр. відзначалася як закінчена та виконана. Вперто займається сумісництвом³. Як бачимо, особливе обурення в агента викликали ті, хто ще працював як сумісник і підробляв.

Яскравим прикладом безвідповідальності, що межує зі злочином, на думку агента, була багаторічна затримка з виходом у світ «Історії УРСР» та «Історії української літератури». «Історія УРСР» вже мала

¹ Там само. Арк. 88.

² Средние зарплаты 1940–1955 гг. // Livejournal : сайт. URL: <https://ihistorian.livejournal.com/412544.html> (дата звернення: 03.06.2022).

³ ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 886. Арк. 89–90.

6 макетів. Над нею працювали з 1945 р. Останні 2 макети вже були схвалені провідними істориками СРСР (Б. Д. Грековим, Г. М. Панкратовою, М. В. Нечкіною, М. М. Дружиніним), які вважали можливим друкування «Історії УРСР» масовим накладом після внесення деяких виправлень. Друкування 6 макетів коштувало біля мільйона рублів. Більше 3 мільйонів було витрачено на зарплату авторам та допоміжному персоналу. Однак завдяки безвідповідальності головного редактора О. К. Касименка, як наголошує агент, вважаючи, що останній не знає історії України, науково не підготовлений до такої ролі, робота над курсом лише затягувалася: «Касименко, не маючи своєї точки зору з багатьох питань, піддаючись націоналістичному впливу Ф. П. Шевченка та К^о, сам поділяючи його погляди з низки питань, нерідко лише погіршував текст “Історії УРСР”»¹.

Далі в узагальненні МВС відмічається, що для прискорення виходу «Історії УРСР» автори кілька разів наполегливо пропонували включити до редколегії авторитетних учених (Б. Д. Грекова, Г. М. Панкратову), але це відкидалося під різними приводами: «Касименко з міркувань авантюрного честолюбства, кар’єризму боявся втратити звання головного редактора та знаходив у цьому підтримку з боку секретаря ЦК КПУ І. Д. Назаренка»².

Слід указати, що макети двічі обговорювалися на комісії ЦК КП(б)У. Комісії не знаходили принципових політичних помилок, але відмічали наявність окремих помилок, недоліків, нечіткість деяких формулювань. На початку 1953 р. почав друкуватися новий, сьомий макет накладом 300 примірників. Однак агент висунув ще й таке оригінальне пояснення недолікам книги, повчаючи: «Не враховується, що подібна книга, якщо її авторами не є класики марксизму-ленінізму, завжди буде містити окремі недоліки та дискусійні питання»³.

У вказаному документі далі зазначалося, що на Західній Україні в обігу знаходяться тисячі примірників націоналістичних книг з історії України. Історики інших республік (Вірменії, Грузії, Таджикистану, навіть Молдавської РСР (чому навіть?) надрукували історію своїх республік: «Не злякалися! Настав час придивитися до політичних причин цієї затримки». Агент уважав, що «націоналістичні елементи намагаються протягнути в ці книги свої націоналістичні оцінки». Однією із центральних фігур у цьому плані є, на його думку, Ф. Шевченко. Агент указував на збіг його поглядів із концепцією М. Грушевського, що було тоді страшним гріхом: «Як і М. Грушевський, він заперечує існування давньоруської народності в Київській Русі,

¹ Там само. Арк. 92.

² Там само. Арк. 93.

³ Там само. Арк. 93.

єдності походження російського, українського та білоруського народів, наполягає, що головним в історії України є вивчення її особливостей, національно-визвольної боротьби, що Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський були фундаторами пролетарського етапу української літератури і суспільної думки¹. Тоді така точка зору теоретичним органом ЦК КПРС журналом «Коммунист» неодноразово визнавалася помилковою.

У 1951 р. вийшов збірник документів про німецько-фашистський режим в Україні з передмовою Ф. П. Шевченка, де активно пропагувалася, як уважав конфідент, «націоналістично-фашистська ідеологія». Однак це повна маячня. Ф. П. Шевченком були підготовлені методичні рекомендації до «Хроніки подій війни на Україні» та хронологічних довідників про воєнні події в регіонах – «Тимчасова окупація німецькими загарбниками населених пунктів України та визволення їх Червоною Армією». За його ініціативи побачив світ збірник «Листи з фашистської каторги». Проте, зрозуміло, не всім подобалися трагічні сторінки війни, тому Ф. П. Шевченко і піддавався критиці. Агент нагадував, що кілька статей Ф. П. Шевченка були затримані Головаітом. Його начальник у 1951 р. виступив із критикою Ф. П. Шевченка на районній партконференції. Посилаючись на кулуарні розмови, сексот надав інформацію, що нібито про це доповіли першому секретареві ЦК КПУ Л. Г. Мельникову, і він наказав книгу вилучити, а винуватців покарати. За даними автора доносу, книгу вилучили, а Ф. П. Шевченко не був покараний, лише звільнений із посади вченого секретаря відділення суспільних наук².

Слід відмітити, що агент не боїться доносити і на секретаря ЦК КПУ І. Д. Назаренка. Сексот вважає, що саме він винен у «проривному становищі Інститутів суспільних наук у низці теоретичних питань історії України, займає невірну позицію та неправильно орієнтує наукових працівників». Його ж звинувачує в доносі у «прихильності» до Ф. П. Шевченка. Однак це помилка, тому що, на думку конфідента, Ф. П. Шевченко негативно впливає на низку працівників Інституту, навколо нього сформувалася група учнів і шанувальників (О. Ф. Єрмоленко, Г. М. Шевчук, П. П. Гудзенко, І. І. Компанієць, П. М. Балковий). Знову сипляться звинувачення на адресу О. К. Касименка, який «з цією групою блокується, хоча спочатку намагався вести буферну лінію, навіть інколи заперечувати, але зараз зовсім перейшов на їхню сторону. Ця група намагається висунути Ф. Шевченка на посаду директора Інституту, якщо Касименко піде в докторантуру. Проте цьому плану заважає Ф. Є. Лось, який закінчив докторантуру і повинен

¹ Там само. Арк. 95.

² Там само. Арк. 96.

повернутися на посаду заступника директора. Проте за підтримки І. Назаренка, його “висувають” у Львів, але після заяви Ф. Є. Лося Л. Г. Мельникову, його залишають на посаді. Ця ж група намагається прибрати з Інституту С. М. Белоусова, який займає принципову позицію в ідеологічних питаннях»¹. Зазначимо, що лише С. М. Белоусову в документі дається позитивна характеристика, що наводить на певні роздуми. С. М. Белоусов (1897–1985 рр.) – кандидат історичних наук з 1947 р., був директором Інституту історії України у 1936–1941 рр.² Разом з іншими співробітниками Інституту піддавався критиці в постанові ЦК КП(б)У «Про політичні помилки й незадовільну роботу Інституту історії України АН УРСР» (29 серпня 1947 р.)³.

У документі пропонувалося: «оновити керівництво Інститутів АН УРСР, звільнити їх від співробітників, які не вміють займатися науковою роботою, створити умови для запрошення молодих талановитих співробітників, рішуче повести боротьбу з окозамилюванням в плануванні та звітах з наукової роботи. Чистку від баласту повинні провести не примиренці до викривлень, а кваліфіковані наукові співробітники. Вести боротьбу проти шкурництва. Покращити роботу відділу науки ЦК КП(б)У». Пропозиції не позбавлені резону, якщо розглядати їх абстрактно, без урахування прізвищ конкретних науковців, оскільки більшість із тих, кого в доносі папалюжить агент, дійсно чимало зробили для розвитку науки «Історія України»⁴.

У студентські роки, які припали на 1970-ті, одному з нас довелося особисто слухати лекції та чути відгуки старших колег про Л. М. Славіна, В. М. Дядиченка, а згодом, ставши кандидатом і доктором історичних наук, читати роботи О. К. Касименка, П. П. Гудзенка та ін. Можемо підтвердити, що оцінка їхнього доробку є в цілому позитивною. Щодо Ф. П. Шевченка, якого найбільше поливав брудом агент, то його науковий внесок гідно оцінений уже і в умовах незалежної України. У 2000 р. була надрукована монографія О. Апанович, присвячена Федору Павловичу [11], а у 2004 р. видано вже згадуваний нами двотомний збірник на його пошану під назвою «Істину встановлює суд історії», де нинішній директор Інституту історії України НАН України

¹ Там само. Арк. 96–97.

² Інститут історії України НАН України // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інститут_історії_України_НАН_України (дата звернення: 03.06.2022).

³ Про політичні помилки й незадовільну роботу Інституту історії України АН УРСР : Постанова ЦК КП(б)У від 29.08.1947 // Національні відносини в Україні у ХХ ст. : зб. док. і матеріалів / упоряд.: М. І. Панчук (керівник) та ін. ; редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1994. С. 291.

⁴ ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 886. Арк. 100.

академік В. Смолій характеризує Ф. П. Шевченка як «блискучого дослідника». І це теж є відповідь тому холодному травню 1953 р.

Висновки

На цьому можна було б поставити «спокійну», академічну крапку, задовольнившись тим, що розкрита ще одна з невідомих сторінок історії науки. Однак, зважаючи на нинішній воєнний час, коли очільник країни-агресора з маніакальною впертістю вишукує «історичні корені» у своїх домаганнях до України, посилаючись при цьому на «здобутки історичної науки», тематика, пов'язана з розкриттям впливу тоталітарної держави на історичну науку, перетворення її в інструмент імперської політики, набуває беззаперечної актуальності.

Список бібліографічних посилань: 1. Греченко В. 1953 рік в історії міліції України. *Світ Кліо*. 2021. № 1 (2). С. 36–47. 2. Яремчук В. Минуле України в історичній науці УРСР післясталінської доби / наук. ред. Л. Зашкільняк. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2009. 526 с. 3. Ясь О. На чолі республіканської науки // Інститут історії України (1936–1986): нариси з інституціональної та інтелектуальної історії (до 80-річчя установи) / вступ. слово та наук. ред. В. Смолія. Київ, 2016. 542 с. 4. Колесник І. І. Федір Шевченко: інтелектуальна генеалогія українського радянського історика. *Український історичний журнал*. 2005. № 2. С. 178–192. 5. У лещатах тоталітаризму: перше двадцятиріччя Інституту історії України НАН України (1936–1956 рр.) : зб. док. і матеріалів : у 2 ч. / упоряд.: Р. Я. Пиріг (кер. колект.), Т. Т. Гриценко, В. М. Мазур, О. С. Рубльов ; редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.), М. В. Коваль, С. В. Кульчицький та ін. Київ : Ін-т історії України, 1996. Ч. 2. 247 с. 6. Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. Джерела. Том 1 / відп. ред. Г. Боряк ; упоряд.: С. Батуріна, Г. Боряк, Л. Дубровіна та ін. Київ : Держ. комітет архівів України, 2004. 784 с. 7. Симонов К. Как Вы учили. *Правда*. 1953. 7 марта. 8. Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : в 6 т. / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмиш та ін. Київ ; Харків : Мачулін, 2016. Т. 6: Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період деґсталізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.). 996 с. 9. О. К. Касименко – видатний український вчений і організатор історичної науки : монографія / за ред. П. Т. Тронько, Р. Г. Симоненко, Є. М. Склярєнко. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2007. 140 с. 10. Касименко О. К. Російсько-українські взаємовідносини 1648 – початку 1651 рр. Київ : Навч. літ., 2019. 432 с. 11. Апанович О. Федір Павлович Шевченко. Історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, організатор науки, Людина. Спогади та історіографічний аналіз. Київ : Ін-т історії України, 2000. 200 с.

Надійшла до редколегії 06.06.2022

Yarmysh O. N., Grechenko V. A. The use of agencies by the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR to control academic historical science in Soviet Ukraine (1953)

One of the working methods of the state security bodies of the Ukrainian SSR, which were then part of the combined Ministry of Internal Affairs with the scientific intelligentsia, namely with the employees of the Institute of History of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, was revealed. Through the agent, who worked in this structure, state security officials tried to influence the personnel of the Institute and the main areas of its scientific activity. The agent's report was summarized and thoroughly analyzed. In his reports, a description of the state of work on the main research of the Institute's scientists was provided, with the corresponding assessments characteristic of the era of Stalinist dominance, and, as a rule, a negative description of the Institute's leading scientists and managers. Attention is focused on several main aspects: the agent work of state security agencies among the scientific intelligentsia and the state and development of historical science in the republic at one of the turning points in its history, because it was in the middle of 1953 that the issue of the main directions of further political, ideological and social development of the state was resolved.

A new important historical document from the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine, which had not been published before, has been introduced into scientific circulation. Biographical materials on the names of the leading historians of Ukraine who worked at that time were added: O. K. Kasymenko, F. P. Shevchenko. Their characteristics in the indicated generalization of the Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian SSR and modern assessments of the scientific activity of these scientists were compared. It is emphasized that, in general, O. K. Kasymenko and F. P. Shevchenko supported progressive positions in historical science, taking into account the extent to which it was possible under the conditions of the totalitarian regime in the USSR regarding the history of Ukraine. Considering the current wartime, when ideologues of the aggressor state are constantly searching for "historical roots" in their claims to Ukraine, while referring to the alleged "achievements of historical science", the topic, related to revealing the influence of totalitarianism on historical science, and turning it into a tool imperial policy, acquires undeniable relevance.

Key words: Ukraine, 1953, Ministry of Internal Affairs, history of Ukraine, agent.

